

Důležitou součástí obecné teorie socialismu představuje problematika obecně demokratického a socialistického, obecně demokratických, historicky převzatých — a pouze socialismu vlastních principů, rysů a procesů, pro oblast nacionálních vztahů konkretizovaná jako problematika tzv. obecně demokratických „národních“ principů (národní svoboda, sebeurčení, samostatnost, nezávislost, suverenita, rovnoprávnost, nevměšování) — a pouze internacionalismu vlastních (uvědomělé povyšování internacionálního nad úzce národní, uvědomělé podřizování národního internacionálnímu, internacionální jednota a semknutost, vzájemná internacionální solidarita, pomoc a spolupráce, boj proti nacionalismu a nacionální omezenosti, odstraňování nacionálních bariér, směřování k budoucímu splynutí národů) principů a jim odpovídajících jevů a procesů. Je to v podstatě problematika vztahu národního a internacionálního za socialismu, a tedy otázka s nejužším vztahem k problému internacionální podstaty socialismu.

Obecně demokratické principy národní svobody, národního sebeurčení, národní samostatnosti, národní nezávislosti, národní suverenity, národní rovnoprávnosti, nevměšování do záležitostí druhých jsou původně principy demokratického nacionalismu nastupující buržoazie, principy buržoazní demokracie. Vyjadřují prosazení v počátcích kapitalismu nového, pokrokového a revolučního principu nacionality do dějin. Odpovídají tehdejšímu stupni rozvoje výrobních sil, schopných — s plnou intenzitou — obsáhnout zhruba národní trh a nacházejících proto v národním rámci, v rámci národního státu optimální půdu pro svůj rozvoj. Jejich prosazení signalizuje definitivní přechod od naturální výroby k všeobecné výrobě a směně zboží. Znamená překonání feudální roztříštěnosti a vytvoření nového, vyššího, vnitřně hluboce integrovaného celku buržoazně národní společnosti. Jsou spjaty s aktivizací širokých mas a s jejich vtažením do politického života, s vytvářením tehdy historicky nové a vyšší národní kultury.

Pokrokovost obecně demokratických národních principů vyniká v poměru k feudalismu — jako přežilému společenskému pořádku, brzdě a překážce kapitalistického vývoje, jako tehdy hlavnímu nositeli nacionálního útlaku. Projevuje se také později v poměru k nacionálnímu vykořisťování a útlaku ze strany imperialistického kapitalismu, v čemž je objektivní možnost spojení boje za národní svobodu (byť třeba i jen buržoazně národní svobodu) s třídním bojem proletariátu za svržení kapitalismu (což — na rozdíl od oportunistické sociální demokracie — geniálně odhalil Lenin). Proletariát z objektivních důvodů (z uvedené „stejnoseměnnosti“ svého boje s bojem národů za svobodu a také ovšem z toho důvodu, že bojuje za odstranění veškerého vykořisťování a útlaku ve společnosti) může a musí bojovat i za odstranění vykořisťování a útlaku nacionálního. Samozřejmě také z důvodů „subjektivních“ (tj. v zájmu získání spojenců) podporuje požadavky, obsažené v oněch obecně demokratických národních principech. Podporuje ovšem jen to z nich, co je demokratické a slouží osvobození národů. A protože socialismus nelze budovat na nesvo-

bodě a nerovnoprávnosti, přejímá proletariát demokracii a svobodě národů sloužící obsah obecně demokratických národních principů do svého programu, integruje je do proletářského i socialistického internacionalismu. Přejímá je však pouze do svého minimálního programu — neboť jde o požadavky nepřekračující horizont buržoazní demokracie a nacionality, jež nemohou být vlastním cílem socialismu, jenž je sociálně vyšší a není — ve své nejvlastnější podstatě — národní, nýbrž internacionální. Proto převzaté obecně demokratické národní principy i v proletářském internacionalismu představují pouze elementární část, „předsín“ k vlastním, pouze internacionalismu vlastním principům. Proletariát (jeho strana, jeho program, proletářský, socialistický internacionalismus) nepřejímá však buržoazně demokratickou a nacionální omezenost klasicky buržoazií a maloburžoazií vytyčených obecně demokratických národních principů, jež se rozchází (ona omezenost) s historicky, politicky, morálně atd. vyššími principy socialismu, socialistické demokracie, proletářského a socialistického internacionalismu. Klasické obecně demokratické národní principy jsou formální jako veškerá buržoazní demokracie. Omezují se na politicko-právní sféru, ignorují základní sociálně ekonomické skutečnosti. Jsou abstraktní — předpokládají abstraktní národy, jakoby obdařené stejnými možnostmi. Jsou individualistické — chápou národy jako izolovaná individua a usilují o nacionálně individuální cíle. Jsou nacionálně omezené — staví nacionální nad vše ostatní, vyjadřují ideál oddělených národů a národních států. Mají za kapitalismu pochopitelný a oprávněný, za socialismu však zbytečný a škodlivý nacionálně obranářský charakter a až nacionálně izolační a ohrazovací funkci vůči druhým národům a zemím. Podobně jako všechny požadavky a principy buržoazní demokracie jsou formulovány absolutně, jako „věčné“, „nezcizitelné“, „přirozené“ atd. morální principy, odtržené od konkrétně historických podmínek, v nichž vznikly, jejichž jsou výrazem a v nichž mají oprávnění. Tyto omezené stránky přerůstají do vyložené škodlivých, jestliže se v nacionalistickém duchu stavějí obecně demokratické národní principy proti vyšším principům vlastního internacionalismu a socialismu. Je však třeba vidět, že svou omezenost neztrácejí ani zbaveny nacionalistické interpretace a převzaty revolučním dělnickým hnutím, internacionalismem a socialismem. Proto jejich zařazení pouze do minimálního programu, proto jejich zdůrazňování v počátcích socialismu, při likvidaci dědictví kapitalismu, proto neustálé leninské upozorňování a varování (obsažené ostatně už v Manifestu komunistické strany), že v nich nelze vidět vlastní cíl dělnického hnutí. Taková záměna rovná se upadnutí do maloměstáckého nacionalismu. Z hlediska vyšších cílů socialismu, a tím spíše komunismu, představují obecně demokratické národní principy a jejich realizace pouze první, avšak neopominutelný a nepřekročitelný stupeň k oněm socialismu a komunismu vlastním *internacionálním cílům*.

Socialismus musí realizovat do důsledku demokratický (a co nejvíce původní buržoazně a maloburžoazně nacionální omezenosti zbavený) obsah obecně demokratických principů. Bez svobody a rovnoprávnosti atd. nemůže se jít dále k socialismu. Ten však hned od začátku ony principy výrazně překračuje (někdy se hovoří, že je naplňuje novým obsahem — první formulace je však historicky i teoreticky přesnější). Politické osvobození a právní zrovnoprávnění „podbudovává“ sociálně ekonomicky — vyrovnáním zděděných faktických rozdílů mezi národy. Tím, že realizuje jejich individuální práva a potřeby, vede socialismus národy od počátku k internacionální jednotě. Brání, nedopouští, aby se uzavíraly do sebe a ohrazovaly proti druhým. Svoboda, rovnoprávnost a faktická rovnost činí zbytečnou a nesmyslnou obrannou

funkci národní svobody a samostatnosti. Už Marx ukazoval, že namísto (za kapitalismu oprávněného) volání po nacionální nezávislosti vystoupí v socialismu potřeba a výhodnost všeobecné vzájemné závislosti. Samostatnost, nezávislost (národů i jednotlivců) za socialismu nemůže tedy znamenat ohražování proti druhým, izolaci od nich, nýbrž samostatný, iniciativní přístup ke všem společenským problémům, samostatný iniciativní přínos budování nové společnosti. Marxismus-leninismus se svým principem historické konkrétnosti je si od počátku vědom historické omezenosti pouhých obecně demokratických principů, jak to ukazuje už Manifest. Nejenže je tedy nemůže absolutizovat, nýbrž musí proti takové absolutizaci bojovat. Příznává jim to místo, jež jim historicky přísluší, a tu míru oprávněnosti, která je objektivně dána konkrétně historickým stavem a rolí nacionálního.

Ačkoliv už minulý vývoj nejednou postavil problém vztahu dělnického hnutí k obecně demokratickým principům (teoreticky i prakticky: spory bolševiků s pravičáky a nacionalisty, zveličujícími a absolutizujícími národní, stavějícími je nad a před internacionální, a s levičáky, nedoceňujícími jejich význam a odmítajícími je; i dřívější už spory Marxe a Engelse s pravými a levými, i pozdější spory v a kolem komunistického hnutí; války devatenáctého století a první světová válka; boj proti fašismu; rozmach národně osvobozenického hnutí a poměr k němu atd. atd.), přece tento problém může plněji vystoupit až v současnosti v souvislosti s rozvojem reálného socialismu, který překonal (přes všechny překážky) své obtížné začátky a stanul před úkolem rozvinout se plně do své podoby. I když — a na to je třeba upozornit — současné vyostřování rozporu se stále ještě silným a nebezpečným kapitalismem a potřeba získat pro boj proti jeho nebezpečným plánům spojení z neproletářských a nekomunistických vrstev (obdobně někdejšímu boji proti fašismu) do značné míry problém zatemňuje a brání jeho plnému vyostření, jež by usnadnilo i jeho jasné pochopení.

Z uvedených příčin nepřekvapují nejednotnost a spory kolem obecně demokratických národních principů v marxistické literatuře. A vzhledem k nutnosti postupu socialismu k vyšším formám internacionality nepřekvapuje ani národně komunistická a eurokomunistická reakce na to, a tím méně podpora, již se jí dostává ze strany imperialismu.

V literatuře socialistických zemí posledních desetiletí najdeme celý dia-pazon názorů na obecně demokratické národní principy a jejich vztah k internacionalismu a socialismu. Jsou známa stanoviska vyzvedající tyto principy jako hlavní náplň internacionalismu, jako jeho kritérium. To jsou stanoviska víceméně totožná s eurokomunistickými až národně komunistickými. Leninovo označení podobné redukce internacionalismu jako maloměšťáckého nacionalismu není tu třeba složitě dokazovat — dokazuje se samo, a často velmi bojovně, žárlivě a nedůtklivě.

Stojí za to zmínit se, že toto stanovisko hledá někdy oporu v mezinárodním právu, ignoruje okolnost, že toto právo je dosud z převažující části výrazně buržoazním právem, do něhož se socialistickým zemím daří někdy udělat jen dílčí průlom (např.: prosazení práva sebeurčení, práva každé země disponovat svým přírodním bohatstvím, úsilí o nový, spravedlivý ekonomický řád ve světě, zásada o nepoužívání síly ve vztazích mezi státy apod.), většinou však zatím jen důsledně obecně demokratického charakteru.

Podobný smysl jako toto stanovisko může nabýt i jednostranné a ostentativní odvolávání na známý Leninův výrok z Dětské nemoci, že existují-li národní a státní rozdíly, bylo by nesmyslné usilovat o jejich likvidaci a že správná taktika spočívá naopak v správném přizpůsobování základních zásad

komunismu těmito zvláštnostem. Lenin píše o pouhém přizpůsobování a aplikaci *obecných, internacionálních, všeobecně platných* zásad na konkrétní podmínky jednotlivých zemí, sloužícím prosazení těchto zásad v jednotlivých konkrétních zemích. Těžisko u Lenina není v akcentování zvláštností, nýbrž v boji za prosazení obecného a internacionálního ve zvláštních národních podmínkách. Leninovo základní stanovisko, že pro revoluční dělnické hnutí a socialismus stojí na prvním místě obecné a internacionální, se tím nikterak nemění. Boj proti přezírání existujících zvláštností vůbec neznamená, že by neplatil Leninem opakovaný požadavek podporovat (dokonce za kapitalismu) všechno, co pomáhá bourat nacionální přehradu a stírat nacionální rozdíly (samozřejmě demokraticky, přirozeně, bez ukvapenosti a přehánění. Proto jsou i nesprávné často se v tisku vyskytující výtky, že ti a ti a takové poměry a podmínky „likvidují nacionální zvláštnosti“ a „nacionální svébytnost“. Stírání a jednou i úplná likvidace nacionálních a etnických rozdílů jsou samy o sobě pokrokové. Námitky mohou být a musí se proto obracet jen proti jejich *násilné* likvidaci.

Respektování nacionálních (či „nacionálních“) zvláštností vůbec neznamená jejich nedotknutelnost, jejich fixování, jejich zdůrazňování, či dokonce zvěčňování. Je dostatečně známo, jaké škody natropila zpočátku dobře míněná teorie specifických cest k socialismu, když došla až k popření obecných, internacionálních zákonitostí. Byla pravičáckou, k nacionalismu (a tím ke kapitalismu) směřující chybou, jako bylo ignorování a přecházení zvláštností levičáckou chybou, ve svých důsledcích vedoucí k týmž důsledkům. Správné, jedinečně správné je prosazování obecného internacionálního — s ohledem, s respektováním místních (nejen nacionálních) zvláštností. Do té doby než tyto zvláštnosti budou překonány (objektivním, také však subjektivním vývojem; uvážlivým jednáním lidí, stran atd.).

Problematika obecně demokratických národních principů a internacionalismu není ovšem zcela totožná s problematikou obecného a zvláštního, i když se s ní překrývá. Primitivní výklad této problematiky mohl by dokonce celý reálný problém postavit (na základě slovní formulace: *obecně demokratické principy*) na hlavu. Obecné v poměru internacionalismu a „obecně demokratických národních principů“ představuje internacionalismus, nikoli „obecně demokratické principy. Formulace „obecně“ demokratické principy odpovídá jejich abstraktně obecné formulaci buržoazí a maloburžoazí. Přitom jde konkrétně o *buržoazně* demokratické principy.

Od víceméně otevřené absolutizace obecně demokratických národních principů je třeba odlišit skrytou, zakamuflovanou — třeba bezděčně a z nedomyšlenosti nebo neznalosti. V současné době, kdy se především díky socialismu podařilo ve světě prosadit proti imperialismu princip sebeurčení národů a vede se boj za nový ekonomický pořádek, za nové mezinárodní vztahy, za nepřipustnost (imperialistického) vměšování v záležitosti druhých, dochází často ke stírání rozdílu mezi obecně demokratickými a specificky socialistickými požadavky, principy a procesy. Všechno se slévá v jedno a do socialismu jako jemu vlastní se vnáší to, co konkrétně historicky a teoreticko-logicky patří pouze jeho historickým předpokladům. Přidá-li se k tomu jednostranná reakce na imperialistické obviňování, že v SSSR nedošlo k realizaci obecně demokratických národních principů a že jejich provedení před jeho národy teprve stojí, obrací-li se pouze argumenty nepřítele naruby (tj. říká-li se pouze opak toho, co on — na základě své povahy, nebo rafinovaně a provokativně — tvrdí), je možno dojít až k absurdní nehistorické absolutizaci obecně demokratických národních principů.

K takovému případu došlo v otázce sebeurčení. Říjnová revoluce — na základě minimálního programu bolševiků — vyhlásila a realizovala právo na sebeurčení všech národů Ruska. Kdo chtěl (nebo byl k tomu dohnán) — oddělil se. Většina národů Ruska zůstala pospolu, sjednotila se v SSSR a takovým způsobem realizovala své sebeurčení. Na těchto splněných předpokladech se pak vyvíjí dále, na socialistickém základě, daleko za hranice oněch omezených požadavků. A tu přichází imperialismus s plánem „osvobodit“ sovětské národy. Hovoří o osvobození *národů* a ve skutečnosti usiluje o to vrátit je *do kapitalismu*. Je to demagogie (proč neposkytl sebeurčení jim zotročeným národům, proč k tomu musil být donucen v těžkých bojích, stojících tyto národy statisícové a miliónové krvavé oběti?). A je to nehistorické, historicky anachronické, protože socialismem už dávno splněné obecně demokratické úkoly a požadavky jsou překonávány úkoly neskonale historicky vyššími.

Místo aby tuto nehistorickou a zcela falešnou demagogii prohlédli a odmítli, přišli někteří autoři — ovlivnění bojem za prosazení sebeurčení *v kapitalistickém světě* (bojem nejen za politické, nýbrž dnes už i ekonomické a sociální osvobození bývalých kapitalistických kolonií, často v nesocialistickém světě zahrnované do pojmu sebeurčení — obdobně tomu, jak i pouhá demokratická a často dokonce demokraticky nedůsledná opatření jsou někdy vydávána za socialismus) a vycházejíce z etymologie slova sebeurčení a z jeho ztotožnění na tomto základě s pojmem emancipace — k „objevnému“ stanovisku. Podle nich sebeurčení národů, víceméně ztotožňované s postupnou a až v komunismu úplnou emancipací lidstva, není jen obecně (a historicky, konkrétně historicky buržoazně) demokratickým principem, představujícím předpoklad vlastních a dalekosáhlejších socialistických a internacionalistických přeměn, nýbrž naplňuje, realizuje se všemi socialistickými přeměnami společnosti (ekonomickými, sociálními, kulturními, v oblasti nacionálních vztahů atd.) a vyvrcholí v komunismu! (Mimovolně tu může spolupůsobit dnes velmi rozšířené zaměňování rozvoje socialistické společnosti za rozkvět národů jako národů, podporované nepřesným a paušálním používáním termínů národ — národy tam, kde ani o národy výslovně nejde a kde se myslí nebo kde by bylo správnější použít: lid, pracující, lidstvo, společnost apod.)

Tedy místo odmítnutí anachronické demagogie se sebeurčením vůči SSSR, který už je nechal daleko za sebou a řeší daleko vyšší a socialismu vlastní úkoly — přitakání této demagogii, vstup na její platformu a její „tvůrčí rozvinutí“ ad absurdum! V naprostém rozporu s leninským konkrétně historickým pojetím obecně demokratických národních principů, s jejich zařazením pouze do minimálního programu bolševiků, s Leninovým názorem, že až se tyto principy realizují „a trochu se posecká“, budou moci být vyškrtnuty z programu strany. Údiv některých lidí nad tím, že sebeurčení není v programu KSSS, svědčí o naprostém nepochopení sporu, který vedl v této otázce Lenin s Luxemburgovou. Proti Leninovi, který se vši rozhodností prosazoval zařazení požadavku sebeurčení do programu sociální demokracie *Ruska*, argumentovala Luxemburgová poukazem na to, že tento požadavek není „ani“ v programech západních sociálně demokratických stran. Pochopitelně, odpovídal jí Lenin, protože na Západě byly už buržoazně demokratické a buržoazně národní přeměny provedeny, zatímco před Ruskem stál teprve úkol jejich probíjení. Tedy už ve vyspělých kapitalistických zemích nebylo pro tyto požadavky místa! A tady se dovozuje, že vrcholí dokonce v komunismu!

Zastánci těchto neleninských, nehistorických, falešných názorů nechtějí pochopit, že — byť nechtěně — „přihrávají“ nepřátelům socialismu. Požadavek a úkol sebeurčení je namísto tam, kde ještě nebyl splněn, kde tedy existuje národnostní útlak a nerovnoprávnost. Mají tedy buď pravdu imperialisté,

křičící o útlaku národů v SSSR, anebo Sovětský svaz vůbec nepostoupil kupředu a řeší stále ještě elementární úkoly pouze minimálního programu! Také „národní komunisté“ a eurokomunisté, propagující obecně demokratické principy jako vrchol i pro revoluční dělnické hnutí a socialismus a vydávající jejich překročení za „imperialismus“, „hegemonismus“ apod., mohou být spokojeni! To je medvědí služba socialismu, byť se kryje „marxistickou“ frazeologií a hovoří o „socialistickém“ sebeurčení.

Oproti ostrému protipostavení obecně demokratických národních principů a principů vlastních pouze proletářskému, socialistickému internacionalismu stojí názor, který mezi nimi nerozlišuje a staví je (na základě toho, že obecně demokratické principy byly a jsou vintegrovány do internacionalismu) prostě vedle sebe a na stejnou rovinu. Někdy se tak děje víceméně bezděčně při nepromyšlení celé problematiky — svědectví toho můžeme vidět v tom, jak se jednak historicky převzaté a jednak zcela nové principy internacionalismu někdy zpřeházeně vykládají a vypočítávají. Vedle tohoto bezděčného přecházení mezi oběma druhy principů v rámci internacionalismu existuje vědomě a uvědomělé popírání rozdílu mezi nimi, někdy dokonce velmi bojovně.

Lze pochopit, že je to reakce na podceňování významu obecně demokratických principů a na chyby, k nimž v tomto ohledu došlo, popřípadě ještě dochází. Nelze však přehlédnout, že vedle těchto „levičáckých“ chyb hrozí mezinárodnímu dělnickému hnutí i socialismu nikoli menší, nýbrž hlavní nebezpečí: redukce internacionalismu na pouhé obecně demokratické národní principy (dokonce nacionalisticky interpretované) a vydávané přitom za internacionalismus (za jeho hlavní obsah, za „nový internacionalismus“). Nelze také nepostřehnout, že uvedený názor (jemuž koresponduje příslušný výklad vztahu národního a internacionálního, dvou tendencí atd.) je — zřejmě nereflektované — odrazem poměrů, v nichž bylo, popřípadě ještě je třeba dodělávat masu z minulosti nedodělaného, konkrétně historicky předsocialistického. Zatímco v poměru k zaostalým zemím takové stanovisko vyznívá — pragmaticky vzato — příznivě (může jim usnadňovat pochopení marxismu a socialismu), v poměru k vyspělým působí už záporně (i když objektivní potřeba hájit i u nich obecně demokratické principy proti imperialismu toto poznání ztěžuje a oddaluje). Nejzávažnější ovšem je, že z pozice tohoto názoru je ztížen boj proti omezeným eurokomunistickým apod. stanoviskům.

Právě tato skutečnost obrací pozornost k dávno už Marxem, Engelsem a Leninem zdůrazňovanému rozdílu obecné demokracie a socialismu, obecně demokratických národních principů (a vůbec národnostní otázky) a principů vlastních pouze internacionalismu, k jejich upozorňování na omezenost prvních (a na meze uznávání národnostní otázky) — a vyšší politickou, morální a historickou hodnotu druhých. A to při rozhodném boji proti podceňování byť pouhé obecné demokracie (i národnostní otázky). V současném složitém světě, kde vedle sebe současně existují historicky odlišné vrstvy jevů a procesů, kde se za „empirickou“ a faktickou současností skrývá konkrétně historická nesoučasnost, je třeba konkrétně historický rozbor, má-li se správně usoudit, co vzhledem k daným podmínkám (té které země, toho kterého národa, hnutí atd.) platí, a co nikoli; co je na místě, a co je buď anachronismus, nebo předčasné. Největší obtíž je v tom, že socialismus (už vzhledem k tomu, že není plně rozvinut) musí ještě stále dodělávat a dohánět, místo aby se mohl věnovat pouze svému rozvoji a ukázat svou jediné pravou, jeho pojmu, historickému místu a poslání odpovídající tvář.(1)

(1) To znevažují tvrzení, která po skončení přechodného období od kapitalismu k socialismu a po vybudování základů socialismu (popřípadě i vzhledem k nástupu

Socialismus jako činitel světové politiky musí reagovat i na to, co je mu cizí, co u něho už patří minulosti. Musí tedy zaujímat stanoviska i k problémům nesocialistického světa, což může vést a vede často k záměně těchto různých stanovisek.

Pro úplnost budiž ještě uveden jeden (krajní) názor, který z poznání historicky buržoazního původu obecně demokratických principů dochází k závěru, že tyto principy do internacionalismu nepatří. To jednak odporuje historii dělnického hnutí a marxismu-leninismu. Kromě toho to ignoruje skutečnost, že marxismus-leninismus a proletářský, socialistický internacionalismus nepřejímají tyto principy se vším všudy, nýbrž maximálně zbavené jejich původní buržoazní a nacionální omezenosti. Nemohou je ovšem předělat z nacionálních v internacionální.(2) Právě proto však tyto principy mohou v rámci internacionalismu představovat pouze jeho elementární vrstvu. Potřeba a žádoucnost demokratických vztahů mezi socialistickými zeměmi a celou socialistickou soustavou na jedné a kapitalistickým, imperialistickým světem na druhé straně neznamená přece, že by takovéto *minimální* vztahy, principiálně možné a dnes všeobecně žádoucí v nesocialistickém světě, byly dostatečné pro rozvoj socialismu.

Je tu ještě další problém. Obecně demokratické národní principy jsou původně principy buržoazní demokracie a demokratického nacionalismu nastupující buržoazie. To by znamenalo, že mezi proletářským a socialistickým internacionalismem a nacionalismem, o nichž platí, že jsou to podle Lenina dvě naprosto neslučitelné ideologie a dva naprosto odlišné světové názory, existuje souvislost!

Metafyzikové mezi marxisty našli dvojí řešení této zdánlivě neřešitelné hádanky. Jedni vyloučili obecně demokratické principy (právě s pomocí podobných úvah) z internacionalismu. Druzí, poukazující na podporu nacionalismu rozvojových zemí komunistickými stranami a socialistickými zeměmi, došli k názoru, že Leninovo ostré protipostavení nacionalismu a internacionalismu zastaralo a že už neplatí. Došli k netřídnímu, nadtřídnímu pojetí nacionalismu a vepluli nakonec do jeho vod.

Na věci není vůbec nic záhadného. A nejenže k vyřešení problému není třeba marxismus odhodit, nýbrž naopak je třeba jej plně pochopit a dokázat na problém aplikovat. Buržoazie a proletariát jsou dvě naprosto protichůdné a nesmiřitelné třídy, stejně jako kapitalismus a socialismus dva naprosto protichůdné a neslučitelné společenské systémy. Nacionalismus je ideologií a politikou buržoazie a maloburžoazie, již je internacionalistická ideologie a politika dělnické třídy naprosto protichůdná. Socialismus však nevyrůstá na holém místě. Navazuje historicky na kapitalismus, který jej historicky připravuje. Při zásadní protikladnosti je tu tedy i návaznost. Kapitalismus a buržoazie jsou už dnes obecně historicky reakční a přežilé. Ale byly kdysi pokrokové a revoluční. Také jejich ideologie, přes všechnu svou omezenost, byla pokroková a revoluční. A na tuto pokrokovost a revolučnost také marxismus navazuje. Nejen na klasickou anglickou politickou ekonomii, nejen na

nových generací, které už nezažily kapitalismus) hovoří o tom, že socialismus se již vyvíjí na své vlastní základně. Zcela a úplně na své vlastní základně se bude socialismus v plném slova smyslu rozvíjet, až dosáhne všech jemu obecně historicky příslušných parametrů a až ani rušivé vlivy zvenčí nebudou už podstatné.

(2) I když v jistém ohledu je místo na národy mohou – ovšem pouze podmíněně, spíše defenzivně, pro snazší pochopení druhých atd. – aplikovat analogicky např. na celý socialistický svět, světovou socialistickou soustavu: na obranu samostatnosti, nezávislosti, suverenity socialistických zemí, socialistické části světa proti imperialismu.

francouzský socialismus, nejen na německou klasickou filozofii. Také na demokratický nacionalismus počátků kapitalismu a vzestupující buržoazie. To je také součást kulturního dědictví, jež marxismus přejímá a do sebe integruje. Komu se zdají tyto úvahy nemarxistické, tomu připomeneme Leninova slova, jež metafyzikům musí znít neuvěřitelně: „Bude třeba, abyste vycházeli z onoho buržoazního nacionalismu, který se probouzí a nemůže se neprobouzet u těchto národů a který je historicky oprávněn“, říká Lenin na II. sjezdu komunistických organizací Východu.(3)

Vývoj reálného socialismu s překonáváním dědictví minulosti a doděláváním spousty předsocialistických úkolů spolu a současně se socialistickými přeměnami staví otázku, co je ještě doděláváním nedodělaného, a tedy vlastně předsocialistické, a co je už socialismu vlastní. Někteří podobné rozlišování odmítají: všechno co dělá socialismus, je socialistické! Samozřejmě (aby bylo správně rozuměno): všemu, co probíhá za socialismu (v socialistických zemích) vtiskuje socialismus svou pečť. Například vznik a konsolidace nových národů neprobíhají v něm klasickou kapitalistickou cestou (národním bojem pod vedením buržoazie a s ideologií nacionalismu), nýbrž už na celkové bázi socialismu — za pomoci vyspělejších, pod vedením dělnické třídy a její strany a její internacionalistické ideologie. Ale to neznamená, že vznik a konsolidace národů se proto z historicky typických jevů počátků kapitalismu změnil v typický (tj. všeobecně nutný a všude platný) jev socialismu. K takovým nesprávným názorům, trpícím ignorováním jednoho z vůdčích metodologických principů marxismu — konkrétně historického přístupu — dospívají někteří soudruzi, když vedle sebe jako pro socialismus typické a zákonité jevy kladou jak socialistické národy, tak socialistické národnosti (nebo i sovětský lid a socialistické národy). Zatímco kapitalistické národy se *všude* s přechodem k socialismu změnil v socialistické, národnosti (jako přednárodní forma společenství) vzniknou, přemění se v socialistické jen tam, kde revoluce zastihne zaostalost nebo opožděný vývoj. Tedy nikoli všude, nikoli všeobecně. A i když vznik či přeměna národností bude třeba příznačnou, typickou pro většinu zemí reálného socialismu (až se pohne k socialismu Afrika atd.), nestanou se socialistické národnosti součástí obecného pojmu socialismu jako takového, protože ten — jako takový — neřeší obecně historicky přechod od feudalismu, patriarchalismu atd., nýbrž od kapitalismu.

Říjnová revoluce, dodělávajíc mimochodem demokratický převrat, rozdělila půdu i kulakům, kteří ji proto zpočátku podpořili. Je známo, že někteří z toho vyvodili obecný závěr, že do socialistické revoluce jde proletariát se vším rolnictvem! Říjnová revoluce realizovala také znárodnění půdy, požadavek důsledné buržoazní přeměny v zemědělství. Tím se však znárodnění půdy (v takovéto podobě dokonce v žádné jiné socialistické zemi neprovedené) nestalo specificky socialistickým opatřením. Říjnová revoluce do důsledku provedla sebeurčení národů. V očích mnohých lidí se proto toto opatření důsledné buržoazní demokracie přeměnilo v specificky socialistické, nebo dokonce (vzhledem k tomu, že v takovéto úplnosti a důslednosti bylo zatím provedeno jen v SSSR, že je původně požadovala Kominternu a že v boji proti fašismu bylo jako všeobecný požadavek staženo) v téměř utopické opatření daleké komunistické budoucnosti (jehož přijetí V. a VI. sjezdem KSC musilo být tedy hodnoceno jako odsouzeníhodné sektářství)!

I prosté stavění internacionálního společenství typu sovětského lidu vedle socialistických národů jako jevů socialismu nejvlastnějších nelze pokládat za

(3) Lenin, V. I.: *O národnostní a koloniální otázce*. Praha, SNPL 1958, s. 502.

správné. Za socialismu sice národy nemohou neexistovat, a v tomto smyslu jsou samozřejmě pro socialismus typické, obecné a zákonité. Ale pro socialismus nejtypičtější a nejpodstatnější, protože historicky nové a s jeho internacionální podstatou organicky spjaté, jeho nejvlastnějším historickému úkolu přípravy komunismu odpovídající je internacionální společenství.

Otázka obecně demokratického či socialistického charakteru je zvláště diskusní v případě vyrovnání zděděných rozdílů. Na jedné straně je jasné, že jde o odstranění dědictví minulosti — což by svědčilo pro „pouze“ demokratický charakter vyrovnání. Na podporu toho by se mohlo uvést, že demokratické vyrovnání (i když samozřejmě skromnějšího obsahu a rozsahu — což bylo dáno zvláštností historické situace druhé poloviny třicátých let, nedovolující ani v demokracii jít dále) bylo požadováno komunistickou stranou pro Slovensko už za kapitalismu. Na druhé straně se však poukazuje na to, že kapitalismus stupňuje rozdíl vyspělých a nevyspělých zemí a ani v rámci rozvinutých zemí není s to úplně likvidovat zaostalé oblasti. Zdá se, že tady se směšuje několik věcí, resp. že se mezi nimi dosti nerozlišuje. Kapitalismus není schopen realizovat do důsledku ani sebeurčení. Neprovedl nikde znázornění půdy. To provedl až socialismus. Ale tím se ani sebeurčení, ani znázornění půdy z v podstatě buržoazně demokratických opatření (pokud se do nich nevkládá to, co už jde za jejich klasický rámec a prosazuje se spolu s nimi a pod jejich názvem) nemění v specificky socialistické. Totéž by bylo možno namítnout v otázce vyrovnání rozdílů. Z neschopnosti kapitalismu provést sebeurčení národů všeobecně a do důsledku vznikl názor, že je za kapitalismu nemožné. Ale nejen Leninem klasicky uváděný příklad Norska, nejen vznik nových buržoazních států po první světové válce, nejen osamostatňování kolonií, nýbrž především začátky kapitalismu poznamenávající vytváření národních států svědčí o nesprávnosti podobného názoru. Ani na vyrovnání rozdílů se nelze dívat jednostranně a zjednodušeně. Kapitalismus ve svém vývoji přivedl řadu národů a zemí na obdobnou úroveň — při vši nerovnoměrnosti vývoje a přenášení jeho těžiska z jedné země na druhou. Jeho „hoblík“ posunul, i když rozporuplným způsobem, i rozvojové země. Vtáhl je do svého koloběhu a rozbořil tak v podstatě staleté či dokonce tisícileté rozdíly ve světě. Dále: kapitalismus s sebou do dějin přinesl odstranění negratnosti — všeobecnou školní docházku atd. Dnes negratnost, dokonce i v nejvyspělejších zemích, často znovu roste. To však je *nový proces*, který — jako celá řada jiných — v kapitalismu probíhá proto, že mu byla dána možnost přežití, že nebyl dosud likvidován. Hitlerovský fašismus zavedl znovu otročskou práci. Koloniální metropole se dekolonizací proměnily ve víceméně národní státy. Imperialističtí účastníci protifašistické koalice v r. 1945 pomohli, musili pomáhat (samozřejmě po svém) likvidaci kolonií fašistických mocností. To všechno jsou fakta, která mají *zvláštní* příčiny. Reálný socialismus musí, musí a bude se musit po svém vítězství s těmito jevy reálného kapitalismu vyrovnávat. Ale negratnost nevejde proto do obecného pojmu kapitalismu, jako do něho nevejde otrokářství ani zpětná přeměna metropolí v národní státy a jako se pomoc dekolonizaci nestane obecným rysem imperialismu.

I když tedy reálný socialismus musí, musí a bude musit vyrovnávat po kapitalismu zděděné rozdíly mezi úrovní zemí a národů, zůstává teoreticky spornou otázkou, zda toto vyrovnání má být zahrnuto do obecného pojmu socialismu. Zdá se nám, že (ať tu jde o jakkoli důležité úkoly) *těžisko* socialismu je přece jinde, *mnohem dále*. A proto se nám zdá správným upozornit na silné, pouze obecně demokratické rysy vyrovnání zděděných rozdílů. Aby

totiž nedocházelo v důsledku sebeuspokojení s vyrovnáním k zapominání na nejvlastnější úkoly a cíle socialismu.

V našich úvahách se vyjevuje, že a jak tzv. nacionální problematika a zvláště vztah národního a internacionálního, otázka internacionální podstaty socialismu nejúžejí souvisí s obecnou problematikou socialismu, že je její integrální součástí a že je nesprávné chápat ji jako nějakou okrajovou a méněcennou záležitost. Bez této problematiky nelze vybudovat obecnou teorii socialismu.

Pokud jde o obecnou problematiku a teorii socialismu samu, ukazuje se stále naléhavěji, že pro její řešení je nezbytné zbavit se zaužívaného ztotožňování socialismu jako takového s konkrétními poměry socialistických zemí a s konkrétním stupněm jejich reálného vývoje a že je třeba rozlišovat socialismus jako takový, obecný pojem socialismu — a reálný socialismus, ještě nehotový, často se spoustou nedodělků z minulosti, ovlivňovaný rušivě zvenčí, poznamenaný i subjektivními chybami a omyly.

Takové rozlišení vyžaduje především potřeba rozvíjení socialismu. Není-li jasný pojem socialismus jako takový, ztotožňuje-li se socialismus jako takový s tím, čeho už bylo v jeho reálném vývoji dosaženo, vede to snadno k sebeuspokojení a ztrácí se vědomí obrovských úkolů, které před reálným socialismem ještě stojí. Snadno pak dochází k tomu, že se i nesocialistické jevy (dokonce protisocialistické — např. nacionální omezenost) mohou vydávat za atribut socialismu! Nerozlišení reálného socialismu a socialismu jako takového znesnadňuje i boj s antisocialistickými silami, které se chytají nedostatků reálného socialismu (často pouze z minulosti zděděných či vyvolaných zvenčí, a tedy ve skutečnosti socialismu cizích), aby je obracely proti socialismu vůbec, proti socialismu jako takovému. Je sice pravda, že antisocialisté někdy rafinovaně a demagogicky proti reálnému socialismu staví model socialismu vypracovaný klasiky a snaží se z tohoto srovnání vyvozovat, že reálný socialismus není buď vůbec socialismem, či že je socialismem „nepravým“ — jako kdyby jim o pravý socialismus, a vůbec o socialismus kdy šlo. To je starý trik v boji proti socialismu, používaný například hned po Říjnové revoluci, kdy se s poukazem na rozvrat Ruska „dokazovalo“, že tohle přece není ten komunismus, jak jej rýsoval Marx!

Touto demagogií se není možno dát zmást. Oni — s výsměchem — staví proti ještě nerozvinutému socialismu ideál socialismu, vypracovaný klasiky, ve snaze dokazovat nereálnost, nedosažitelnost tohoto ideálu, jeho domnělou utopičnost. V jednostranné reakci, při stále a stále se opakujícím primitivním obracení argumentů nepřítelů naruby, došlo a dochází k tomu, že se ignoruje a popírá racionální jádro v oné argumentaci nepřátel — že dnešní reálný socialismus je skutečně ještě nerozvinutý, neodpovídá ještě plně svému pojmu a ani mu reálně historicky ještě odpovídat nemůže. Na místo toho se zaujímá stanovisko, že tento reálný socialismus je (už) socialismem (i při svých nedostacích), což je naprosto správné. Avšak dělá se ta chyba, že ve snaze popřít argumentaci nepřátel se parametry dnešního reálného socialismu vydávají za parametry socialismu vůbec, tj. ve skutečnosti socialismu už plně rozvinutého. Upadá se tedy do léčky, rafinovaně připravené nepřitelem. Upadá se „do směšné závislosti na nepříteli“, jak se vyjadřoval Lenin. Vstupuje se na platformu nepřátelské demagogické argumentace, místo aby byla obrácena proti němu. Ano, náš socialismus je už socialismem, ale nehotovým. Neposuzujte jej proto podle této jeho nehotovosti, nýbrž podle toho, co už v tak krátké době dosáhl. Tato jeho reálná cesta a tyto jeho reálné úspěchy jsou argumentem pro to, že dosáhne i dalších cílů svého dovršení. A bojujete-li proti socialismu jako takovému, neusnadňujte si to lacino poukazováním!

на то, co з превázné чástи здédil právé по вás. Pokud byste chtéli vyvrátit a popřít socialismus, musili byste vyvrátit jeho rozvinutou podobu. Že se jedná o utopický ideál? Nebuďte slepi. Srovnání už dnešního reálného socialismu s předsocialistickou minulostí jasně a názorně ukazuje, kolik už bylo na cestě k tomuto ideálu dosaženo.

Protože antikomunisté zneužili a zneužívají ideál — plného, rozvinutého — socialismu proti reálnému socialismu, docházelo a dochází ještě i dnes často z naší strany k argumentaci proti takovému ideálu — jako „abstraktnímu“. Zase se tu necháváme vlákat do léčky. Marxovsko-leninský model socialismu jako takového (jak je např. nastíněn v Kritice gothajského programu či v Státu a revoluci) je samozřejmě abstrakcí, teoretickou abstrakcí. Cožpak ale odmítáme a popíráme abstrakci vůbec? Odmítáme falešné, nesprávné abstrakce, ale na správných naopak stavíme. To je přece abeceda marxismu! Kdybychom odmítli teoretický (a v tomto smyslu abstraktní) model socialismu, nejenže bychom ztratili kritérium toho, co je v dnešním socialismu už socialistické a co jím ještě není, do jaké míry je to socialistické a do jaké ještě nikoli. Neměli bychom ani nástroj k rozlišení toho, co je socialismus a co se zaň neoprávněně vydává. Musili bychom přijmout za socialistu každého, kdo se zaň prohlašuje. Ale co je ještě závažnější — ztratil by se nám cíl úplného a rozvinutého socialismu. Byli bychom vydáni sebeuspokojení nad už dosaženým, propadli bychom pragmatismu a úzkému praktikismu. Těžko se někdy ubránit dojmu, že demagogie (často velmi chytrých a rafinovaných) nepřátel, již často tak důvěřivě sedáme na lep, sleduje právě tento cíl, že je cílevědomou provokací vůči nám!(4)

(4) Podrobné poznámky k této problematice obsahují starší autorovy práce: *Marxismus a národnostní otázka*. Praha, Horizont 1978, a zvláště: *Boj proti antisovětismu — základní podmínka internacionalistické výchovy u nás* (Krajské kulturní středisko Ostrava 1976); v této práci je celý velký oddíl věnován obecně demokratickým principům (IV.2. *Pravičácko-nacionalistická argumentace obecně demokratickými principy*).

Резюме

К. Помаиэл: Социалистический интернационализм и общедемократические принципы

Проблема имеет большое значение с точки зрения развития социализма и борьбы против враждебной идеологии и пропаганды. Общедемократические национальные принципы (национальное самоопределение, самостоятельность, независимость, суверенитет, равноправие, невмешательство) — конкретно-исторические принципы буржуазной демократии. Буржуазия, однако, вскоре отказывается от их демократического содержания, и в этом случае за них берется рабочее движение. Избавляя их максимально возможным образом от их буржуазной и национальной ограниченности, оно использует их в своей борьбе против капитализма. Однако, как собственной целью революционного рабочего движения является не одна только политическая демократия, а устранение эксплуатации, так его наиболее свойственной целью является не одно только освобождение наций, а интернациональное, все более сплоченное единство трудящихся, направленное на слияние наций при коммунизме. Общедемократические национальные принципы включены поэтому в минимальную программу коммунистов. Они представляют собой важный, но все-таки только элементарный компонент социализма и интернационализма, в то время, как только им свойственные принципы (сознательное предпочтение интернационального узконациональному, интернациональное единство, сплоченность, солидарность и т. п., разрушение национальных барьеров) с исторической, политической и моральной точки зрения гораздо выше. По отношению к общедемократическим принципам существуют две противоположные ошибки. В борьбе за социализм речь шла скорее об их недооценке. По отношению к строительству социализма — о сведении интернационализма к этим принципам. Это осуществляется

двумя способами: фетишизацией национальной самостоятельности, независимости, суверенитета и т. п. и отрицанием пути к наиболее свойственной социализму интернациональности. Или же внеисторической абсолютизацией общедемократических принципов. Напр., самоопределение, отождествляемое с помощью этимологии с эмансипацией, выдается за наиболее свойственную цель даже коммунизма. При строительстве социализма исключительно важно различие принципов только перенятых и принципов, специфически свойственных социализму, доделывание недоделанного из до-социалистического прошлого, и собственные задачи и процессы социализма, различение того, что имеет силу только для определенных стран и для определенного ограниченного времени, и того, что имеет силу для социализма как такового, для всех стран, которые идут и будут идти к социализму. Проблематика соотношения интернационализма и общедемократических принципов весьма сложна. Ввиду того, что ошибки в ее понимании имеют серьезные политические последствия, они заслуживают надлежащего внимания.

Summary

K. Pomaizl: Socialist Internationalism and Generally Democratic Principles

The problem referred to here is of utmost importance from the point of view of the development of socialism as well as from that of the struggle against hostile ideology and propaganda. The generally democratic national principles (self-determination, self-government, independence, sovereignty, equality of rights, nonintervention) are concretely historical principles of bourgeois democracy. The bourgeoisie, however, soon abandons their democratic content, and they are subsequently taken up by the labour movement. Having deprived them to the greatest possible extent of their bourgeois and national limitations, it makes use of them in its struggle against capitalism. Of course, the actual goal of the revolutionary labour movement is not merely political democracy but the elimination of exploitation. Neither does its most intrinsic goal imply the liberation of nations only, but an international, ever closer unity of working people ultimately aiming at an integration of nations in communism. Hence the generally democratic national principles are included in the communists' minimal programme. They represent an important, yet only elementary component of socialism and internationalism whose most intrinsic typical principles (more significance consciously attached to the international than to the narrowly national, international unity, coherence, solidarity, etc., elimination of national barriers), are historically, politically and morally far superior. Two contradictory errors may be encountered in connection with generally democratic principles. In the struggle for socialism these tended to be rather underestimated; in building up socialism, a reduction of these principles seemed imminent. This takes place in two ways: on the one hand, by fetishizing national independence, autonomy, sovereignty, etc., and by refusing to take steps towards internationality which is most intrinsic to socialism; on the other hand, by an unhistorical absolutization of generally democratic principles. For instance, with the help of etymology identified with emancipation, self-determination is presented as the most intrinsic goal even of communism. In building up socialism, it is of paramount importance to distinguish between principles that are only taken over and those that are intrinsic to socialism, between completing the unfinished from the presocialist past and the actual tasks and processes of socialism, between what holds good only for certain countries and for a certain limited period of time and what holds good for socialism in general, for all countries that are and will be heading for socialism. Problems of the relation between internationalism and generally democratic principles are considerably intricate. They deserve due attention owing to the serious political consequences ensuing from errors in their conception.